

HERCZEG FERENC A SZÍNMIŰRŐ.

Írta: D i t r ó i M ó r

Ez év szeptember huszonkettedike Herczeg Ferenc 80. születésnapjának ünnepe, nekem pedig a 92. névnapom. Nyolcvanadik, kilencvenkettedik . . . Eszerint a magyar írók koronázatlan fejedelmének én bátyja vagyok. Bácsija. Van is tőle levelem, melyben Iebácsiz, írván: „Kedves Móric Bácsi! Olyan ritkán van alkalmam, hogy valakit bátyámnak nevezhetek, hogy könnyelműség volna nem élnem vele.”

Most egyet-mást elmondok az én uramöcsémről.

Herczeg Ferenc, mikor még a Vígszínház igazgatója voltam, hozzánk hozta el Ocskay brigadérosát, hozzánk, a Víg múzsa hajlékába. Merész lépés volt, — de sikerült. Az Ocskay brigadéros századik előadása lón a száz előadásból álló «Magyar műsor» első előadása.

A darab szerepeit együtt osztottuk ki. Színes képeket hozott a kuruc harcosok öltözetéről. Elmondotta, hogyan képzei a harmadik felvonás díszletét. A próbákon mindig megjelent — ott ült mellettem a színpadon, imponáló nyugalommal; sohasem volt izgatott, vagy ideges, mint a szerzők általában. A játékba nem szólt bele, a sok-sok próba alatt csak két ízben tompította kissé hevületemet.

És amikor az előadáson felzúgott a tapsvihár, ak-

kor is mosolyogva, derűs nyugalommal hajolt meg húszszor, harmincszor a lelkes közönség előtt. Nagy rutinja volt — ügylátszik már sokat tapsolták a darabjait.

Este, mikor az előadásra megjelent, prémes téli-kabátját mindig a női öltözők folyosóján lévő szögre akasztotta. A századik előadás ünnepére a szöveget kicseréltük aranyszögre, ezt a kis rigmust akasztottuk alá:

„E szögre akasztá Herczeg a kabátját,
Mikor Ocskayát legelőször adták.
Kabátját — századszor — aranyszögre tesszük —
Őt magát örökre szívünkbe szegeztük.”

Úgy is volt. Mindenikünk rajongásig szerette a kedves, zseniális szerzőt.

Jöttek azután a többi darabjai: a «Balatoni rege». A Szentivánéji álom hangulatát ébreszti ez a kedves darab. „Déryné ifjasszony”, új életre kél benne a bájos teremtés. «Kéz kezet mos»: fölényes, szarkasztikus humortól duzzadó, a «Kivándorló»: komoly lélektani szépségekben gazdag színmű. A „Gyurkovics leányok” reprice... A «Kék róka», innen indult diadalútjára, a Vígszínházból Bécsbe, Berlinbe, Münchenbe, Rómába, Parisba.

Bizony, ha Herczeg darabjait kikapcsoljuk a Vígszínház akkori műsorából, nagyon szürke lesz a sorozat.

Van egy ötletem: indítványozom, hogy egy jól megalapozott részvénytársaság építsen intim Herczeg Színházat, amelyben kezdettől időtlen-időig más darab nem kerül előadásra, mint Herczegéi — és száz esztendeig sem lesz a színháznak műsorgondja. Va-

gyont gyűjthetnék, ha a mindenkori jövedelem öt százalékát megkaphatnám. (Ne késlekedjünk — kilencvenkét éves vagyok, nekem sürgős!)

Egy évvel ezelőtt meglátogattam tiszteit és szeretett barátomat úri otthonában. Sok mindenről elbeszélgettünk. Egyszer csak azt kértem tőle: „Mondd, kérlek, őszintén: volt-e valami értéke az én handabandázásaimnak az Ocskay brigadérosban?” Csak ennyit felelt: «Hiszen te csináltad!»

Ezidő tájban, mint egy könyvkiadóvállalat vezető egyénisége, elfogadta kiadásra «Nagy magyar színeszek» címen megírt könyvemet és 1942 decemberében kiutalt részemre 1900 pengő előleget. Hamar elfogyott — nem a könyv, mert az még nem jelent meg, — hanem a pénz.

*

Mikor e könyv szerkesztője felkért, hogy én is írjak a nyolcvanéves Herczeg Ferencről, eszembe jutott: annyi illusztris író, művész jellemzi Herczeg Ferencet, életét, művészetét, magyarságát, regényeit, színdarabját, vezércikkeit, hogy az én írásom csak halvány ismétlése lehetne annak, amit róla elmondtak — valami gyenge dadogás ...

Meg is akartam köszönni a megtisztelő felhívást, amikor eszembe jutott valami. Nem én beszélek róla, beszéljen ő maga. Talán nem szerénytelenség, ha megismertetem az olvasót szépséges köszöntőjével, melyel nem magamat, hanem Herczeg Ferencet akarom jellemezni. Kár volna, ha ez a kis remekmű ismeretlen maradna, mert annyi szépet, mint amennyit ő mondott el rólam kilencvenedik születésnapomon, het-

venéves színészi munkám jubileumán a Vígszínházban javamra rendezett díszelőadáson, még sohasem mondtak — a „trafikosról.” (E sorok írója évekkkel ezelőtt trafikengedélyt kapott. *A szerk.*)

Elmondom tehát, mit mondott ő:

«Ditrói Móric!

Kilencvenedik napodon köszöntöm az ifjúságot, az el nem hervadó ifjúságot, mely életed forróvá és fényessé tette. Kilencven a pátriárkák kora, Tebened semmi sincs a pátriárkák fölényes nyugalmaiból; telve prometheusi nyugtalansággal, Te mindig harcoló, mindig kereső, alkotó ember voltál. Sohasem pihentél meg ott, ahol a Jó lakik, Te magasabbra szárnyaltál, a Legszebb felé.

Erdélyből érkeztél és magaddal hoztad az erdélyi lélek mélységes kultúrösztöneit, izzó magyarságát és őszerejű lendületét. Anélkül, hogy tudtad volna, a budapesti színművészetben megalapítottad a Ditrói-korszakot.

Amerre jártál, szikrákat szórtál el és a szikrákból csillagok keltek ki: Hegedűs Gyula, Varsányi Irén, Fenyvessy Emil, Góth Sándor, Gaál Gyula, Szerémi Zoltán . . .

Tehetségüket nem Tőled kapták, de Tőled a szent hitet, a hitet önmagukban és küldetésükben. Megalkottad az új magyar játékestílust; a Te házában *beszéd* lett a szavalásból, *élet* a játékból, *ember* a színészből. A külföldi komédiákba belefáradt közönségnek magyar ciklust hoztál — Ocskay brigadérossal kezded, — a Vígszínház száz estén át forrt és lángolt és a színész jóformán megrettent a szilaj tüztől, amit a rivaldán túl felszított. Amit addig csak sejtettünk, abból

igazság és törvény lett: a magyar közönséget csak a magyar élet vízióival lehet meghódítani.

Cincinnatus megmentette Rómát és elvonult az eke szarva mellé. Te dicsőséggel elvégezted, amit Reád bízott a sors és elvonultál — a dohánytrafikba. Meghagytottan mosolygunk ezen. Mosolygunk és levett kalappal köszöntjük a «dohánykisárus»-t, akinek boltjában Egressy, Déryné, Hegedűs Gyula és Varsányi Irén szelleme örökdik.

A szeretet és dicsőség virágai hulljanak utadra!»

*

Ezeket mondotta Herczeg Ferenc. Most ezeket válaszolom neki nyolcvanadik születésnapján:

«Herczeg Ferenc, drága Barátom!

Nekem három jubileumom volt — és most lesz a negyedik. Az utolsó. Az én Ferenc barátom mind a három előadáson ott ült az első sorban, elejétől végig. Talán ezen az utolsón is ott fog ülni, mert az előadásnak ő az egyik védnöke — de ez a jubileum messze lesz, Kolozsváron, szülővárosomban.

És most még azt mondom, kedves jubiláns Barátom, hogy ha nemsokára kopogtatok a menny kapuján — és nem akarnak bebocsátani... ezt az írást, beszédet fogom felmutatni passzus gyanánt. És az égi kapus majd ezt mondja: «*Mehet...*»

Isten adjon Neked még az enyémnél is sokkal hosszabb életet...

Boldogabbat nem kell adnia, mert az megvan...